

LUND UNIVERSITY

Fornsakssamlingen på Krapperup

Jennbert, Kristina

Published in:

Kullabygd : Kullens hembygdsförenings årsskrift

2017

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Jennbert, K. (2017). Fornsakssamlingen på Krapperup. *Kullabygd : Kullens hembygdsförenings årsskrift, XC*, 113-123.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Kristina Jennbert

Fornsakssamlingen på Krapperup

Det finns en innehållsrik fornsakssamling på Krapperups borg. Den finns idag utställd i rummet på nedre botten alldeles intill huvudentrén. I höga glasmontrar och i en klassisk lägre museimonter med underliggande magasinslådor finns de drygt 2 400 föremålen. Utställningsrummet inreddes av baronen Gustaf Gyllenstierna efter att arkeologen Anders W. Mårtensson på uppdrag av honom hade katalogiserat samlingen sommaren 1957. Gustaf Gyllenstierna lät också utföra en katalog år 1964 efter hans förteckning. Katalogen förvaras på Krapperups slott.

Det löper en röd tråd av vetenskapligt engagemang bland baronerna på Krapperup. Fornsakssamlingen binder samman Gustaf Gyllenstierna med Carl Gyllenstierna, den person som började samla fornsaker. Även om intressena varit olika, från ett engagemang att bevara och vårda värdefulla samlingar på Krapperup på 1950-talet till den nyfikenhet om arkeologi med aktiv inventering och undersökning av fornlämningar i Kullabygden under 1800-talet.

Det är huvudsakligen föremål av flinta och olika bergarter, men också metallföremål som finns i samlingen. Föremålen har kommit till godset mellan åren 1842 och 1916. Samlandet var viktigt för baronerna på Krapperup och i synnerhet för Carl Gyllenstierna, som hade ett mycket stort intresse för arkeologi. Min genomgång av fornsakssamlingen visar hur väl insatt han var i det dåtida vetenskapliga arbetet. Han hade en mycket god kunskap om förhistoriska föremål.¹

Från Kullabygden finns 130 föremål, en del kommer från andra delar av Skåne, Småland, Västergötland och Öland. Enstaka fynd kommer från Danmark och södra Tyskland. Merparten av föremålen är utan fyndort.

Det är oklart hur föremålen införskaffades till Krapperup. I Carl Gyl-

Carl Gyllenstierna.

Gustaf Gyllenstierna.

Fornsaksrummet på Krapperups slott.

lenstiernas personliga arkiv finns inga noteringar på inköp av förhistoriska föremål. Det verkar som om föremålen från Kullabygden lämnades in utan ersättning. Några föremål var antagligen bytesgåvor med de personer som baronerna hade kontakt med. En del fynd inköptes.

Fynd från Kullabygden

Att samla på fornsaker berörde också vanligt folk, det vill säga vanliga Kullabor. I fornsakskatalogen finns tre namngivna personer som lämnat in föremål. Per Andersson i Blälinge lämnade in en tjocknackig flintyxa. Lars Pålsson i Krapparp lämnade 1885 in två spetsnackiga slipade flintyxor. Karl Elfversson fann 1850 en folkvandringstida spetsoval slipsten i Mölle Hässle. Fler personer är namngivna i anteckningar i godsarkivet. Där nämns Kullabor som på ett eller annat sätt har haft något att göra med arkeologi; skogvaktare Berggren, Anders Jönsson i Römossen och rusthållaren Jöns Jönsson i Eleshult.² Genom husförhörslängder, dödböcker och kyrkoböcker har släktforskaren Birgitta Svantesson försökt finna mer information om dessa personer.³

De laga skiftena genomfördes i Brunby socken mellan åren 1830 och

1861 och omfattande bebyggelseförändringar skedde. Krapperup var den dominerande jordägaren och godsets frälsegårdar bildade tillsammans flera byar: Björkeröd, Krapparp, Himmelstorp, Mölle och Vattenmöllan. Ett flertal byar bestod av frälsehemman, skattehemman och kronohemman: Mölle Hässle, Bräcke, Eleshult, Smedstorp, Rågåkra och Fjälastorp. De byar som saknade frälsegårdar var Stubbarp, Flundrap och Skättekärr; kyrkbyn Brunnby bestod bara av präst- och klockargården.⁴

Föremålen på Krapperup tycks komma både från byar med frälsegårdar, kronogods och skattehemman. Också från kyrkbyn lämnades det in föremål. Dessa påträffades under den period då jorden hade brukats några år, under de år då dikningar gjordes och mossar omvandlades till åkermark. Carl Gyllenstierna hade då återvänt till godset och ägnade sig åt vetenskapligt arbete med inriktning på arkeologi och folkminnen.

Ett stort antal föremål kommer från området kring Krapperups gods och de intilliggande byarna Krapparp, Bräcke och Eleshult. Från Kullaberg finns också ett större antal föremål dokumenterade, främst knutna till Kulla gård, men också till Kullens fyr. Till områdena runt Kockenus och Björkeröd har ett större antal föremål lokaliserats. Vid Haga har likaså ett stort antal föremål registrerats. Jonstorp och Blälinge i Jonstorps socken är ett område med flera fynd som blev inlämnade till Krapperup. Viaköp i Farhults socken är också ett relativt fyndtätt område. Från övriga platser i Kullabygden finns ett eller några få föremål registrerade.

På fjorton föremål är inskrivet namnet *Tengwall*. Frågan är om inte dessa föremål är inköpta. Det finns möjligen en koppling mellan Krapperup och en direktör Tengwall i Brunnby. Denna person var en flitig låntagare av böcker på Krapperup under 1860-talet.⁵ I så fall vore det en möjlighet att fynden härstammar från Brunnby.

Fynd från samtliga förhistoriska perioder

Föremålen fördelar sig tidsmässigt över samtliga förhistoriska perioder med ett markant inslag av stenåldersfynd. De utgör 99 procent av fornsaksaterialet. De mesolitiska föremålen (10 000–5 000 f. Kr.) består till största delen av kärnyxor och skivyxor av flinta och av trindyxor av grönsten. Det mest omfattande fyndaterialet i fornsakssamlingen tillhör neolitikum (5 000–2000 f. Kr.), den period då odling och boskapsskötsel introducerades. Den neolitiska perioden karakteriseras av teknologiska innovationer såsom slipade stenföremål och i slutet av perioden av en begynnande metalltekno-

Figur 1. Depåfynd av spetsnackiga slipade flintyxor, funna i en torvmosse vid Krapperup av Lars Pålsson 1885 (Kp 195: 1 och 195: 2). Yxorna är 17–18 cm långa. Foto Anders Wihlborg 2015.

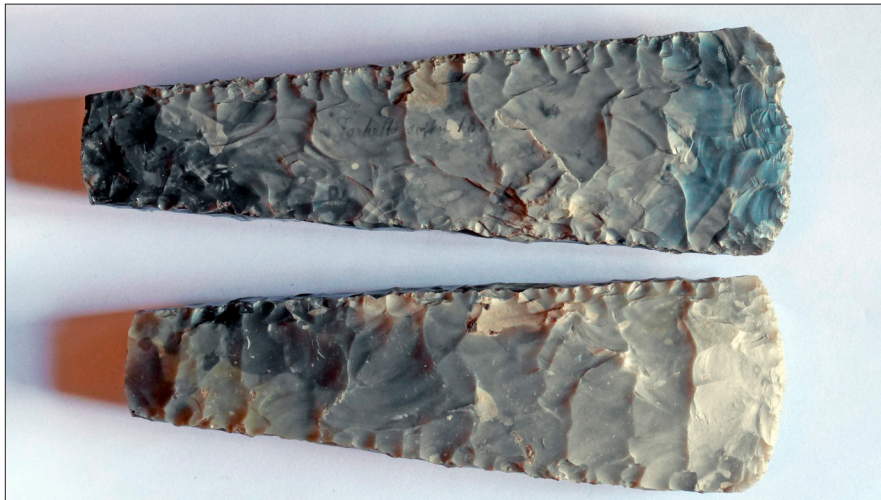
logi. Under den första delen av äldre bronsålder sker det en tydligare inriktning på en bronsteknologi, samtidigt som de äldre stenteknologierna med viss förändring består. Föremålen är tämligen lätta för blicken att finna med sina slipade former och glänsande utseende.

Fynd påträffade i torvmossar och på åkrar

Ett depåfynd av spetsnackiga flintyxor tillhör den neolitiska trattbägarkulturen, cirka 5 000 år sedan (Figur 1). Åbon Lars Pålsson fann dem vid Krapperup i en torvmosse ½ aln under jorden år 1885. De har båda en glänsande rödgul patina och båda har blivit omslipade i eggpartiet. De har varit i bruk en lång tid.

Föremålstypen är den äldsta formen av slipade flintyxor som börjar uppträda i Skandinavien i samband med den tidigaste uppodlingen av landskapet. I samband med röjningen tillverkades slipade yxor, som gjorde verktyget extra slitstarkt då eggen kunde skärfas gång efter gång.

Yxorna är typologiskt intressanta med deras form och användningshistoria. Det är slitna och lite trasiga yxor som tagits ur omlopp för att deponeras i en våtmark. Men de är främst arkeologiskt intressanta eftersom de påträffades i en torvmosse, vilket också deras rödgula patinering visar. Depåfynd av denna karaktär är tämligen ovanliga och är uppmärksammade inom stensåldersforskningen.

Figur 2. Två identiska tjocknackiga yxor från Farhults respektive Jonstorps socken (Kp 305 och Kp 306). Foto Anders Wihlborg 2015.

De tjocknackiga flintyxorna i Farhults respektive Jonstorps socken är från den mellan- och neolitiska trättbägarkulturen, cirka 4 000 år sedan (Figur 2). De är också näst intill identiska. Den ena flintyxan är lite längre än den andra och de är ytterst lika i proportioner. De ger ett intressant perspektiv på tillverkning av föremål och varifrån flintan kan ha kommit.

Yxorna är med all sannolikhet tillverkade av en och samma person med stor skicklighet. Flintan av den här storleken finns inte naturligt i området. Stora flintämnen har därför blivit transporterade till området, antingen fraktade via båt, eller blivit burna till fots. Yxorna kan också ha levererats till området halvfärdiga, det vill säga inte slipade. De är nämligen inte helt färdiga utan visar på en mycket likartad teknik. Flintorna är preparerade på ett identiskt sätt; större och mindre flintavslag har huggits bort identiskt och med en mycket hög precision till att få den form som yxorna nu har.

Man har inte hunnit slipa dem innan något hände. Vad vet vi inte. De blev deponerade eller tappade – på olika platser dessutom. När de påträffas, den ena i Farhults socken 1848 och den andra i Jonstorp socken 1849, hade de legat i marken på sådana ställen att de inte blivit nämnvärt patinerade. De har idag kvar den ursprungliga flintfärgen, det vill säga en mörkgrå nyans.

En mycket kunnig person har tillverkat yxorna för cirka 5 000 år sedan. De är funna inte så långt ifrån varandra. Slumpen att finna dem, tillika slumpen att de båda hamnade på Krapperup ger oss en insikt i hur slumpartad vår

Figur 3. Dolken av typ VI (Kp 1113) är funnen i Kulla 1857. Längd 14 cm. Foto Anders Wihlborg 2015.

kunskap är om förhistoriska perioder. Men yxorna ger oss en möjlighet att tänka oss in i ett förhistoriskt scenario, något som kan ha hänt för många tusen år sedan.

En mycket stor andel av fornsakssamlingen består av flintdolkar och flera av dem är funna i Kullabygden. Dolkarnas form och utseende ändrades under senneolitikum och den äldre bronsåldern. En tidig lancettformad dolk samt en senare dolk av typ VI visar på ett ypperligt flinthantverk, där de tunna bladen

SPÅNPILSPETS FRÅN LILLA SNORRÖD, FARHULTS SOCKEN (Kp 1277). LÄNGD: 8,2 CM.

Från Lilla Snorröd i Farhults socken kommer flera fynd i fornsakssamlingen, bland annat en spånpilspet. Flera sådana är funna i Kullabygden i de områden där vi också känner boplatser från den gropkeramiska kulturen. Från Farhults socken har de hittats i Lilla Snorröd, Gategården, Viaköp och Svalöfs by. I Brunnby socken finns två spånpilspetsar från Römossen vid Haga och en från Krapperup. Fynden av spånpilspetsar i fornsaksmaterialet bekräftar tidigare kunskap om vilka områden som den gropkeramiska perioden utnyttjat i landskapet. Samtidigt visar det sig att även området närmast Kullaberg vid Haga och Römossen också kan ha varit attraktiva områden under den gropkeramiska tiden, det vill säga den mellanneolitiska perioden, cirka 2 800 f. Kr.

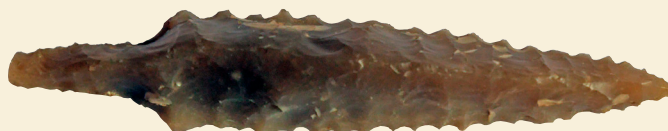

FOTO Anders Wihlborg, 2015

Figur 4. Den lancettformade dolken (Kp 940) är funnen i Tjörred, Väsby socken 1848. Längd 26,7 cm.

framställt i det vi idag kallar flathuggningsteknik. Dolktyperna representerar olika perioder under senneolitikum (Figur 3 och 4).

Dolken ett vanligt föremål och tillhör de redskap som ofta är placerade intill en man i en grav. Dolken var då insatt i ett läderhölster för att skydda föremålet. De relativt många dolkarna som påträffats i Kullabygden visar en tämligen omfattande bebyggelse och gravar främst i det småkulliga landskapet intill Kullaberg och på själva Kullaberg. Tjörredsdolken (Figur 4) visar på att landskapet också använts i de mer flacka och lite sankna områdena på den förhistoriska ön.

BÅTYXA AV SÖSDALATYP FRÅN ESPERÖD I VÄSBY SOCKEN (Kp 716). LÄNGD CIRKA 17 CM.

Båtyxan från Esperöd i Väsby socken är ett annat exempel på en speciell föremålskategori, som snarare än att vara en arbetsyxan var ett prestigeföremål. Föremålet har böjda och välvda bredsidor och svagt antydda smalsidor. Det har ett cylindriskt skafthål som är placerat mot nacken och är försett med en holk på undersidan. Den har en liten, trubbig egg. Exemplet tillskrivs stridsyxekulturen och är några hundra år yngre än spånpiłspeten från Farhult. Båtyxan har sannolikt legat i en mansgrav. Vid uppodling har graven försvunnit, yxan blivit kvarlämnad på ungefär samma ställe som graven. Föremålet tjänar som ett bra exempel på att även lösfunna föremål har betydelse i tolkningen av utnyttjandet av landskapet.

FOTO Anders Whilborg, 2015

Betydelsefull även idag

Fornsakssamlingen på Krapperup har idag en forskningspotential. Den vidgar bilden av vilka områden i landskapet som varit attraktiva under förhistorisk tid. Föremålen möjliggör också en sorts arkeologi om att lyfta fram enskilda föremål och berätta om hur vi kan förstå deras specifika historia. Baronerna samlade föremål och nyodlarna lämnade in föremål. De har alla satt sin prägel på landskapet, på berget, vid våtmarkerna, på uddar och näs, på väldränerade marker, längs kusten och åarna. Dagens kulturlandskap växte fram genom att marken togs i bruk. Efter katalogiseringen av forskningssamlingen på 1960-talet har få forskare arbetat med den. Inom ramen för mitt pågående landskapsarkeologiska projekt finns delresultat i utställningen *Berget och Borgen* på Krapperup.⁶ Idéhistorikern Jakob Christensson sätter in den i sitt historiska sammanhang⁷ och etnologen Karin Gustavsson visar Carl Gyllenstiernas insatser och arkeologiska efterforskningar.⁸ Krapperupakademiens olika forskningsinsatser bildar också ett betydelsefullt bakgrundsmaterial till föreliggande projekt, inte minst Caroline Ranbys projekt om Krapperup och skifteslandskapet i Brunnby socken 1830–1870.⁹

Många platser har försvunnit ur vårt minne och några av dem har väckts till liv genom de arkeologiska föremålen. Vi vet att det finns massor av bortglömda platser kvar att upptäcka och Kullabygden kommer även framöver att vara ett eldorado för framtida forskare. Fornsakerna på Krapperup bidrar till att finna de platser och områden som haft en dragningsplats även långt tillbaka i tiden. De ger en glimt av allt det arbete som lagts ner och som finns i bygden.

FLINTSKÄRA FRÅN KRAPPERUP (Kp 852). LÄNGD 16,6 CM.

De flathuggna skärorna finns i ett stort antal i fornsakssamlingen. Skäran visar på ett relativt nyhugget redskap som ännu inte hunnit skärpas upp på grund av slitage. Eggpartiet är rakt, ena sidan är avbruten, sannolikt under arbete. Kanske är skäran tillfälligtvis bortlagd för att senare kunna huggas om, så att den passar in i det träskäft som omslutit den böjda ovasidan.

FOTO Anders Whilborg, 2015

Noter

- 1 Ett forskningsprojekt med medel från den Gyllenstiernska Krapperupsstiftelsen 2015–2016
- 2 Gustafsson 2003: 48ff
- 3 Birgitta Svantesson, Kullabygdens släktförening, Höganäs
- 4 Ranby 2005: 14ff
- 5 Christenson 1999: 148
- 6 Ramsay 2007
- 7 Christensson 1999
- 8 Gustavsson 1993, 2003, 2009
- 9 Ranby 2005

Litteratur

- Christensson, Jakob (1999). *Vetenskapen i provinsen: om baronerna Gyllenstierna på Krapperup och amatörernas tidevarv*. Stockholm: Atlantis.
- Gustavsson, Karin (2003). "...min stora kärlek till allt, hvad fornforskningen rör". *Carl Gyllenstierna, fornforskaren på Krapperup och hans tid*. Nyhamnsläge: Gyllenstiernska Krapperupsstiftelsen.
- Jennbert, Kristina (opublicerad). *Rapport. Forsaker med landskapsarkeologiska perspektiv på Kullen 2017*. Gyllenstiernska Krapperupsstiftelsens arkiv.
- Kjellmark, K. 1904. Översikt af Sveriges stenåldersboplatser. *Ymer* 1904, h. 2: 189–225.
- Lidén, Oskar (1940). *Sydsvensk stenålder belyst av fynden på boplatserna i Jonstorp. 2, Gropkeramikskulturen*. Lund: Gleerupska univ.-bokh.
- Lind, Tomas (1988). Carl Gyllenstierna, arkeolog och traditionsupptecknare. *Litterära kuriositeter från Krapperups arkiv* (redaktion: M. Ramsay). Krapperups museum, skriftserie nr 6. Nyhamnsläge: Gyllenstiernska Krapperupsstiftelsen.
- Ramsay, Margareta (2007). *Berget och borgen: Kullabygden från istid till nutid: texter från utställningen på Krapperups museum*. Nyhamnsläge: Gyllenstiernska Krapperupsstiftelsen.
- Ranby, Caroline (2005). *Krapperup och skifteslandskapet: laga skifte och agrar bebyggelseomvandling i Brunnby socken, Skåne 1830–1870*. Nyhamnsläge: Gyllenstiernska Krapperupsstiftelsen.

Kristina Jennbert är professor i arkeologi i Lund och har bl.a. gett ut boken Kullabergs grottor.

EN HJÄRTNUPEN PILSPETS (Kp 1334), VIAKÖPS TORVMOSSE, FARHULT SOCKEN ÅR 1858. LÄNGD 3 CM.

Den lilla hjärtformiga flathuggna pilspetsen är funnen i Viaköps torvmosse i Farhults socken år 1858, och är ett exempel på ett ypperligt hantverk.

FOTO Anders Whilborg, 2015

SKÅLGROPSSTEN FRÅN JONSTORP (Kp 1790). LÄNGD: 9.9 CM, BREDD: 5.6 CM, TJOCKLEK: 6.3 CM.

En liten skålgropssten från Jonstorp utmärker sig. Det är ett ovanligt fynd, som är svårt att datera till någon särskild period. Att här klassificera den till senneolitisk tid och den äldre bronsåldern är inte helt utan förbehåll. Flera av denna typ av stenar är lösfynd och kan inte knytas till en bestämd arkeologisk kontext. De är funna i närheten av både stenålders- och bronsåldersbebyggelse. Skålgropsstenen är ett litet fantasieggande föremål, som borde få mer uppmärksamhet i arkeologisk forskning.

FOTO Anders Whilborg, 2015

STENKLUBBA NED SKAFTRÄNNA FRÅN LITEN MOSSE I BRÄCKE (Kp 778). LÄNGD 8,9 CM.

Stenklubba med skafträna är en ovanlig och omdiskuterad föremålskategori. Den saknar ofta ett arkeologiskt fyndsammanhang och dateras till den senneolitisk tid och äldre bronsålder. I fornsakssamlingen finns fyra exemplar varav ett är påträffat i en liten mosse i Bräcke. På klubban står det skrivet Lindbergs; kanske är det familjen som bodde på stället där stenklubban hittades? Funktionen av föremålet är omdiskuterat, en tolkning är att den har att göra med tidigt metallhantverk, då spår efter användning ses på de avrundade huvudena.

FOTO Anders Whilborg, 2015

SKIFFERHÄNGE FRÅN REKEKROKEN (Kp 1974). LÄNGD: 7,7 CM.

Ett annat särpräglat föremål som finns i fornsakssamlingen är skifferhången. Ett av dem är funnet vid dikning i Rekekroken i Jonstorps socken. Det är ett skadat föremål, utan den annars så vanliga geometriska dekoren. Skifferhången har en tresidig håltagning, så man kan tänka sig att de har varit upphängda i läderremсор runt halsen eller runt midjan. Skifferhången uppträder också som gravgods, men många är lösfynd som fallet med skifferhången från Rekekroken. Det är dock möjligt att detta skifferhänge ursprungligen deponerats i en grav.

FOTO Anders Whilborg, 2015

HOLKYXAN FRÅN RÖMOSSEN (Kp 2259). LÄNGD: 5,7 CM.

Det enda bronsföremålet som kommer från Kullabygden är en holkyxa från Römossen i Haga. Den är numera brunpatinerad, fragmentarisk och något skadad. Enligt uppgift på en papperslapp instoppad i holken "funnen i Römossen vid Haga i Brundby socken 1854". Holkyxan är välbevarad även om öglan är bruten. Kanten på holkyxan har en profilerad list, och själva yxan har facetterade sidor med svagt avrundad utsvängd egg med skarpa hörn. Den kan föras till Montelius period VI och den dateras därmed till slutet av den yngre bronsåldern, cirka 500–600 hundra år f. Kr.

FOTO Anders Whilborg, 2015